

СЕН – ҚУДРАТ МАНБАИ, САОДАТ МАСКАНИ, ЖОНАЖОН ЎЗБЕКИСТОНИМ!

Инновация

IT-ПАРКЛАР —

РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ЛОКОМОТИВИ

Ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантиришнинг муҳим шартли дастурий маҳсулот ва рақамли хизматларни тақдим этиш учун қулай шарт-шароит яратиш, уларни ички ҳамда ташқи бозорга олиб чиқиш, инновацион ишланмаларни рағбатлантиришдир.

Музаффар АБДУЛЛАЕВ олган сурат.

IT-парклар айнан шу мақсадга хизмат қилади — соҳадаги компанияларга истиқболли лойиҳаларни ишга тушириш, фаолиятини илм-фан ва таълим билан интегра-

циялаш, дастурий маҳсулотлар бозорига чиқишга кўмаклашади, гоҳларни ҳақиқий имкониятга айлантиришга замин яратди. “Замонавий ақл марказлари” аини кун-

да минглаб стартаплар ва дастурчиларни жамлаш арафасида.

▶ Давоми 4-бетда

Мустақиллигимизнинг 29 йиллигига

МИЛЛИЙ ТАРАҚҚИЁТ ПОЙДЕВОРИ

Абдухалил МАВРУЛОВ, тарих фанлари доктори, профессор

Мустақиллик байрамини алоҳида шиор остида нишонлаш аънаёнага айланиб қолди. Шиорлар одатда бутун жамиятни, ижтимоий фикрни ўзида жамлагандагина фуқароларни ягона мақсад йўлида бирлаштириши ва янги зафарларга йўналтира олгандагина реал кучга айланиши мумкин. Шу маънода ҳар қандай шиор миллиятнинг манфаатига мос келиши лозим.

Бу йил мустақиллигимизнинг йигирма тўққиз йиллик муқаддас байрами “Сен — қудрат манбаи, саодат маскани, жонажон Ўзбекистоним!” деган эзгу гоҳ сингдирилган шиор остида нишонланади. Гоҳ, шубҳасиз, ўта жозибали, серқирра. У ҳар бир ўзбекистонликини руҳлантира олади. Аини пайтда мазкур шиор мамлакатимизнинг бугунги кундаги ҳолатига ҳам мос.

Мамлакатимиз ва халқимиз шу йилнинг бошида ўз олдига улкан мақсадлар қўйган эди. Бироқ Бухоро вилоятидаги қаттиқшамол, Сардобадаги сув тошқини, кейинчалик бутун дунёга тарқалган коронавирус инфекцияси март ойида юртимизга кириб келди-ю, барча режаларимиз ўзгариб кетди. Бугун тождор вирус Ўзбекистон халқини қийин синовдан утказмоқда. Таъкидлаш лозимки, бу қийинчиликлар олдида халқимиз довдираб қолмади. Аксинча, ана шундай оғир синовлар даврида жасорат, аҳиллик ва бирликнинг том маънодаги намунасини кўрсатди.

Бу бежиз эмас эди. Чунки халқимиз ўзоқ минг йилликлар даврида қанчадан-қанча қийинчиликлару оғир синовларни кўрмади, дейсиз! Аиниқса, миллий мустақиллик, ўз озодлиги, ор-номуси йўлидаги курашлари бунга далилдир.

▶ Давоми 2-бетда

Рақамли иқтисодиёт

“ШАФФОФ ҚУРИЛИШ” АХБОРОТ ТИЗИМИ:

ИМКОНИЯТ ВА КУТИЛАЁТГАН НАТИЖАЛАР

Маълумотларга кўра, архитектура ва қурилиш жараёнининг тўлиқ рақамлаштирилиши мамлакатимизда қурилишга рухсат беришни 254 кундан 84 кунга қисқартириш, ушбу жараёнлардаги тартиб-таомилларни 17 тадан 5 тага камайтириш, тадбиркорлар ва фуқароларнинг бу ишларга сарфланган вақтини 67 фоизгача қисқартириш имконини беради.

Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 8 февралдаги “Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлигининг Қурилиш соҳасида ахборот-коммуникация технологияларини ривожлантириш маркази фаолиятини ташкил қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори билан ташкил этилган Қурилиш соҳасида АКТ-ни ривожлантириш маркази тегишли мутахассисликка эга малакали кадрлар билан тўлдирилди, моддий-техник базасини шакллантириш чоралари кўрилди.

▶ Давоми 2-бетда

Ҳасан Йўлдошев олган сурат.

Кун мавзуси

ХОТИН-ҚИЗЛАР ТАДБИРКОРЛИГИНИ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ — БУГУННИНГ ТАЛАБИ

Хотин-қизлар ўртасида тадбиркорликни ривожлантириш жаҳон миқёсида давом этаётган муҳим жараёнлардан бири ҳисобланади. Жумладан, кластер усулидаги аёллар бизнесига алоҳида эътибор бераётган мамлакатларда кичик ва ўрта бизнеснинг ЯИМдаги улуши сезиларли даражада ортмоқда.

Мутахассислар фикрича, айнан хотин-қизлар тадбиркорлигини ривожлантириш орқали жаҳон яппи ички маҳсулотини икки баробар ошириш мумкин. Boston Consulting Group компанияси экспертлари ҳам шундай хулосага келдилар.

Ҳасан Йўлдошев олган сурат.

▶ Давоми 3-бетда

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 14 август куни туризм салоҳиятини кенгайтиришга доир лойиҳалар тақдироти билан танишди

КОРОНАВИРУС ПАНДЕМИЯСИ ТУФАЙЛИ ХАЛҚАРО ҚАТНОВЛАР ТЎХТАБ, ТРАНСПОРТЛАР ҲАРАКАТИ ЧЕКЛАНГАНИ БУТУН ДУНЁДА, ШУ ЖУМЛАДАН, ЎЗБЕКИСТОНДА ҲАМ ТУРИЗМ СОҲАСИГА ЗАРАР КЕЛТИРДИ.

Мамлакатимизда 1 минг 500 дан ортиқ турсоператор, 1 минг 200 та меҳмонхонанинг фаолияти тўхтаб қолди. Бу вазият соҳага алоқадор савдо, хунармандчилик, транспорт, умумий овқатланиш ва бошқа хизмат кўрсатиш тармоқларида минглаб одамларнинг бандлиги ва даромадига салбий таъсир кўрсатди.

Маълумотларга кўра, ҳар йили юртдошларимиз чет элда дам олиш учун 1 миллиард 200 миллион доллар атрофида маблағ сарфламоқда. Бунинг асосий сабабларидан бири Ўзбекистонда барча талабларга жавоб берадиган замонавий туристик мажмуалар сони кам.

Давлатимиз раҳбари тақдирот давомида Бўстонлик туманида яқин йилларда фойдаланишга топшириладиган лойиҳалар мажмуаси билан танишиб, уларни такомиллаштириш бўйича таклифларини берди.

Бўстонлик тумани, хусусан, Чорвоқ сув омбори атрофидаги қишлоқларда янги дам олиш масканлари қурилади. Бу билан шу ерда яшаётган аҳолини иш билан таъминлаш мақсади ҳам кўзланган.

“Билдирсой-Чимён-Нанай” халқаро курортини ташкил этиш лойиҳаси улардан бири. Унинг концепцияси ва иқтисодий модели Франция компаниялари консорциуми томонидан FASEP фондининг 750 минг евро миқдоридagi грант маблағлари ҳисобига ишлаб чиқилган.

Республика маҳсус комиссиясининг 12 августдаги қарорига мувофиқ, 15 августдан бошлаб автотранспорт воситалари ҳаракати, маҳаллий авиа ва темир йўл қатновига рухсат берилди. Санаторийлар, пансионатлар, болалар оромгоҳлари, меҳмонхоналар, меҳмон уйлари, пляжлар, хостеллар ва бошқа дам олиш масканлари фаолияти тикланди. Булар юртимизда сайёҳлик яна ривожланишига шароит яратди.

Тақдиротда кейинги икки йилда сайёҳлик ўринлари ва хизмат турларини кўпайтириш натижасида ҳудуднинг туризм салоҳиятини 2 баробар орттириш таъминлаш вазифаси қўйилди.

Лойиҳа 3 босқичдан иборат бўлиб, биринчи босқичда Чимён ҳудудига умуммавсумий курорт ташкил этиш кўзда тутилган. Франциянинг 48 миллион евро миқдоридagi имтиёзли кредити эвазига туристик инфратузилмани ривожлантириш, жумладан, осма йўлақлар, чанги учуш ускуналари ва аттракционлар келтириб ўрнатиш режалаштирилган. Бунинг натижасида тоғ-чанги туризми оммалашади, маҳаллий ва хорижий сайёҳлар учун замонавий шароитлар яратилади, тадбиркорлик ривожланади. Лойиҳанинг биринчи босқичини 2021 йил декабрь ойида ишга тушириш режалаштирилган.

Кун мавзуси

Бошланги 1-бетда

Улар ўтказган тадқиқот маълумотларига кўра, агар аёл тадбиркорлар сони эркак бизнесменлар сонига тенг бўлганида жаҳон иқтисодиёти ҳажми ҳозиргидан 2,5-5 триллион долларга ошади...

Кейинги йилларда мамлакатимизда аёлларнинг иқтисодий имкониятларини кенгайтириш ва гендер тенглигини таъминлаш учун қонунчилик негизини мустаҳкамлаш, шунингдек, институционал базани шакллантириш борасида муҳим қадамлар қўйилди.

Бугунги кунда аёллар юртимиздаги меҳнатга лаёқатли ва иқтисодий жиҳатдан фаол аҳолининг катта қисмини ташкил этиши инобатга олиниб, хотин-қизлар тадбиркорлиги иқтисодий тараққиёт учун энг муҳим ресурслардан бири сифатида кўриб чиқилмоқда.

Иқтисодиётда хотин-қизлар тадбиркорлиги улушини ошириш мақсадида аёлларга оилавий ва хусусий тадбиркорликни ташкил этиш учун имтиёзли кредитлар берилмоқда, моддий ва ташкилий жиҳатдан қўллаб-қувватланмоқда.

Айтиш кераки, бугунги кунда мамлакатимизда аёлларнинг кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликдаги улушини аниқлаш қийин. Чунки аёллар бизнесининг ривожланишига оид аниқ маълумотлар йўқ.

Тадбиркорлик соҳасида гендер статистикаси мавжуд эмаслиги сабабли хотин-қизлар тадбиркорлигининг салоҳиятига баҳо бериш ва уни бошқа

ХОТИН-ҚИЗЛАР ТАДБИРКОРЛИГИНИ Қўллаб-қувватлаш — Бугуннинг талаби

мамлакатларда ривожлантириш трендлари билан таққослашнинг илҳом буюлмапти. Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон кўп йиллардан бери Аёллар тадбиркорлиги глобал индексда ҳам иштирок этмаяпти.

Бу борада ўз ечимини қутаётган долзарб вазифаларни ҳаётга татбиқ этиш, хотин-қизлар тадбиркорлигини ривожлантиришга комплекс ёндашувни, аёллар томонидан бошқариладиган корхоналарни қўллаб-қувватлаш борасида муҳим қадамлар қўйилди.

Бугунги кунда аёллар юртимиздаги меҳнатга лаёқатли ва иқтисодий жиҳатдан фаол аҳолининг катта қисмини ташкил этиши инобатга олиниб, хотин-қизлар тадбиркорлиги иқтисодий тараққиёт учун энг муҳим ресурслардан бири сифатида кўриб чиқилмоқда.

Иқтисодиётда хотин-қизлар тадбиркорлиги улушини ошириш мақсадида аёлларга оилавий ва хусусий тадбиркорликни ташкил этиш учун имтиёзли кредитлар берилмоқда, моддий ва ташкилий жиҳатдан қўллаб-қувватланмоқда.

Айтиш кераки, бугунги кунда мамлакатимизда аёлларнинг кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликдаги улушини аниқлаш қийин. Чунки аёллар бизнесининг ривожланишига оид аниқ маълумотлар йўқ.

Тадбиркорлик соҳасида гендер статистикаси мавжуд эмаслиги сабабли хотин-қизлар тадбиркорлигининг салоҳиятига баҳо бериш ва уни бошқа

моларини, хотин-қизлар тадбиркорлигини ривожлантиришдаги маъмурий тўсиқларни бартараф этишга қаратилган тақдирларни ўрганиш, таҳлил қилиш, умумлаштириш ҳам унинг фаолияти йўналишларидан бири ҳисобланади.

Кенгаш аёлларнинг мамлакатимиз иқтисодий тараққиёти ва рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқаришидаги ҳиссасини ошириш, аёл тадбиркорларнинг аниқ эҳтиёжларини, шу жумладан, капитал ресурслардан, бозорлардан фойдаланиш, устозлик қилиш, ўқиб-ўрганиш, етакчилик ва алоқалар ўрнатиш масаласида хабардорлигини ва тушунчасини ошириш, кичик ва ўрта бизнесни ривожлантиришни тартибга солувчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларининг жамоатчилик гендер экспертизасини ўтказиш билан ҳам шугулланилади.

Янги тузилмада ижтимоий тадбиркорликни ривожлантириш бўйича тавсияларни ишлаб чиқиш ва аёл тадбиркорларни давлат-хусусий шериклик лойиҳаларини амалга оширишда ҳам давлат харидлари тизимида қатнашишини таъминлаш борасида ҳам иш олиб боради. Жамиятнинг барча қатламларида ҳам давлат, ҳам хусусий секторда гендер тенгликнинг аҳамияти ва гендер муаммоларини ҳисобга олиш ҳақидаги гоғани бизнес уюшмалари ва фуқаролик жамияти институтлари орқали илгари суриш, аёлларнинг тадбиркорлар, новаторлар ва етакчилар сифатидаги қобилиятларини яхшилаш бўйича тадқиқот ва ташаббуслар борасида халқаро, минтақавий ва иxtисослашган ташкилотлар билан ҳамкорлик ҳам кенгаш вазифаларига киради.

Кенгашдаги вакиллик гендер жиҳатдан мувоzanатланган ва кўп тармоқли бўлади. Унинг таркибига ижтимоий-иқтисодий тараққиёт масалалари учун жавоб берувчи давлат идоралари вакиллари киради.

Янги тузилмада иштирок этишга минтақавий ва халқаро ташкилотлар, тўсиқларни бартараф этишга қаратилган тақдирларни ўрганиш, таҳлил қилиш, умумлаштириш ҳам унинг фаолияти йўналишларидан бири ҳисобланади.

Жорий йилда кенгаш "Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик тўғрисида"ги қонун лойиҳасини ишлаб чиқиш доирасида "аёллар тадбиркорлиги" тўшунчасини қонунчиликда мустаҳкамлаш имкониятларини аниқлаш, ЕТТБнинг Ўзбекистонда гендер ёндашувларини ҳисобга олган ҳолда инвестицион муҳитни таҳлил қилиш бўйича базавий тадқиқотни ўтказиш тўғрисидаги тақлифини кўриб чиқиш ва Хотин-қизлар тадбиркорлигини ривожлантириш бўйича миллий дастурини ишлаб чиқишни режалаштирган. Шунингдек, Давлат статистика қўмитаси билан ҳамкорликда тадбиркорлик соҳасида гендер нуқтаи назардан табақалаштирилган маълумотларни йиғиш ва таҳлил қилиш, уларни кейинчалик www.gender.stat.uz сайтида эълон қилиш имкониятларини кўриб чиқиш, Марказий банк билан ҳамкорликда Молиявий мақбулликни таъминлаш ва молиявий савдоҳонлиқни ривожлантириш бўйича миллий стратегия ишлаб чиқишда гендер тенгликни илгари суриш масаласини муҳокама қилиш ҳам режалаштирилмоқда.

Носирбек АБДУЛЛАХОНОВ, Олий Мажлис Сенатининг Хотин-қизлар ва гендер тенглик масалалари қўмитаси раиси ўринбосари

Ҳасина Йўлдошев олган сурат.

Долзарб мавзу

ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Иқтисодий ва ижтимоий муаммоларни ҳал этишга ёрдам беради

Улғабек ВАФОЕВ, Олий Мажлис Қонунчилик палатаси депутати

Ўзаро манфаатли ҳамкорлик асосида давлат-хусусий шерикликнинг замонавий механизми жорий этиш Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегиясидаги муҳим устуворликлардан бири сифатида белгиланган.

Бугунги кунга қадар мазкур қонуннинг асосий меъёrlарини амалиётга жорий этиш бўйича муайян ишлар бажарилди. Молия вазирлиги ҳузурида Давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш агентлиги ташкил этилди.

Давлат ва хусусий шерикликнинг муайян йўналишларини ривожлантириш бўйича ундан ортқ қарор ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Ҳозир мактабга таълим, маданият ва санъат соҳаларида давлат-хусусий шериклик асосида қатор мақсадли лойиҳа ҳамда дастурлар амалга оширилмоқда.

ришда муҳим туртки бўлди. Ингилишда давлатимиз раҳбари томонидан давлат-хусусий шериклик асосида замонавий гемодиализ марказлари, онкологик беморлар учун радиотерапия марказларини ташкил этиш, Қамчиқ доводига янги туннель қуриш, мамлакатимиздаги қатор аэропортларни "пакет принцип"ида шерикликка бериш бўйича техник топшириқлар ишлаб чиқиш ҳамда бошқа бир қатор лойиҳаларни амалга оширишга доир муҳим топшириқлар берилди.

Таъкидлаш жоизки, ингилишда Президентимиз томонидан бугунги кунда ўта долзарб бўлиб турган электр энергияси ва табиий газни истеъмолчиларга сотишда давлат-хусусий шерикликни жорий этиш вазифаси ҳам қўйилди.

Дарҳақиқат, ушбу соҳада ишлаб қурувчилар ва сотувчилар ўртасида рақобатни таъминлаш ҳисобидан сифатини ошириш ҳамда маҳсулот таннархи ва йўқотишларни қамқатиш мумкин. Шунингдек, коммунал хўжалик соҳасидаги лойиҳалар синчиқлаб кўриб чиқилиб, тармоқда олиб борилаётган ислохотлар деярли кўринмаётгани, бу борада сустваликка йўл қўйилаётгани ўрнили танқид қилинди.

Амалдаги қонунчиликка мувофиқ, аҳолини электр энергия ва табиий газ, тоза ичимлик сув, маркашланган иситиш ва иссиқ сув таъминоти, машиини чиқаришлари олиб кетиш ва утилизация қилиш хизматларини кўрсатувчилар табиий монополиялар ҳисобланади. Бу соҳада рақобат муҳити деярли мавжуд эмас, хизматни етказиб беришнинг муқобил, замонавий шакллари

қўлланилмайди. Натижада коммунал хизматларни амалга оширувчи ташкилотлар томонидан ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлмаган йўқотишларни қоплаш нарх-наво ва тарифлар орқали истеъмолчиларнинг елкасига юкланади. Баъзи иссиқлик тармоқларида, қозонхонадан истеъмолчига бўлган трансдаги иссиқлик энергиясининг йўқотишлари 60 фоизни ташкил этади.

Шу боис, давлат-хусусий шериклик лойиҳаларини жадал амалга ошириш ҳам бюджетга енгиллик бўлади, ҳам хизмат сифатини яхшилайдми. Мисол учун, режалаштирилган биргина канализация лойиҳалари учун 2 миллиард 600 миллион доллар талаб қилинади. Мазкур лойиҳанинг хусусий шериклар билан биргаликда ҳаётга татбиқ этиш бюджетга катта енгиллик беради, соҳага хусусий секторнинг кириб келиши рақобатни вужудга келтиради ва пировард натижада хизмат сифати ошади.

"Давлат-хусусий шериклик тўғрисида"ги қонун нормаларининг ўтган икки йилдаги ижроси таҳлилий тегишли қонунчилик меъёrlарини ва процессуал механизмларни янада такомиллаштириш зарурлигини кўрсатмоқда. Масалан, қонунда давлат-хусусий шерикликни ривожлантиришда Вазирлар Маҳкамаси ва Молия вазирлиги ҳузуридаги Давлат-хусусий шерикликни ривожлантириш агентлигининг ваколатлари аниқ белгиланган. Бошқа давлат органларининг ваколатлари, ҳуқуқ ва мажбуриятлари фақат уларнинг давлат-хусусий шериклик тўғрисидаги тегишли битимлардаги иштирокига доир қисмларда белгилаб берилган.

Ушбу қонуннинг ҳеч бир нормасида вазирликлар, вилоят, шаҳар ва туман ҳокимликлари ҳамда жойлардаги турли давлат органларининг мутлақ ваколатига тааллуқли соҳаларда давлат-хусусий шериклик лойиҳаларини амалга ошириш ташаббускори сифатида ваколатлари ва мажбуриятлари кўрсатилмаган.

Шу боис, видеоселектор йиғилишида белгиланган вазифалардан келиб чиқиб, "Давлат-хусусий шериклик тўғрисида"ги қонун ва ушбу йўналишдаги қонун ҳужжатларини инвентаризациядан ўтказиш ва унинг натижалари асосида қонунчиликни такомиллаштириш бўйича тақлифлар тайёрлаш мақсадида мувофиқдир.

Бундан ташқари, давлат-хусусий шерикликнинг замонавий механизми янада қайта кўриб чиқиш ҳам жорий қилиш лозим. Мисол учун, "Мурувват", "Саховат" ва "Мехрибонлик" уйларида истиқомат қиладиган ёлғиз қариялар, ота-она парваршишисиз қолган болалар, парвартишга муҳтож бўлган ногиронлар учун кулай шaroитлар яратиш мақсадида бу соҳада давлат-хусусий шериклик ва ижтимоий тадбиркорликни ривожлантиришни вазият тақозо қилмоқда.

Айни пайтда аҳолининг эҳтиёмжанд гуруҳларига ижтимоий кўмак бериш мақсадида ривожланган мамлакатларнинг давлат-хусусий шериклик ва ижтимоий тадбиркорлик механизми билан фойдаланишга доир тажрибани урганлимоқда. Ўйлашмики, урганишлар яқуни бўйича тегишли қонунчилик тақлифлари ишлаб чиқилади.

Тараққиёт мезонлари

Шарғун кўмири қонида хитойлик ҳамкорлар билан биргаликда 2017-2020 йилларга мўлжалланган 105,5 миллион долларлик лойиҳа амалга оширилмоқда. Унинг 15,7 миллион доллар "Шарғункўмир" АЖнинг, 89,8 миллион доллар эса Хитой Эксимбанкнинг кредит маблағидир.

ШАРҒУНДАГИ САМАРАДОР ЛОЙИҲАЛАР

Йилига 90000 ТОННА КЎМИР ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ВА 600 ТА ЯНГИ ИШ ЎРНИ ЯРАТИШ ИМКОНИНИ БЕРАДИ

Феруза ХУДОЙҚУЛОВА, журналист

Давлатимиз раҳбарининг 2019 йил 31 апрель кунини Сурхондарё вилоятидаги "Шарғункўмир" акциядорлик жамиятига ташириш чоғида мазкур лойиҳани қисқа муддатда ва сифатли амалга ошириш, қончиликни янада ривожлантириш, соҳа учун мутахассислар тайёрлаш бўйича мутасаддиларга топшириқлар берилган.

Утган вақт мобайнида ушбу вазифалар ижроси доирасида жамият томонидан кенг қўллаб-қувватлаш имконияти амалга оширилди. Энг ахамиятлиси, бу ерда кўмирдан ташқари оҳақ тош, қумуш ва фосфорит, шунингдек, унга яқин ноёб қазилма бойликларнинг катта захираси мавжуд бўлиб, хозирги кунда улардан унумли фойдаланилмоқда.

Шунинг учун ҳам 2020 йилда мазкур маъданларни қайта ишлашга мўлжалланган цехлар реконструкция қилинди, янгилири қад ростлади.

Бугунги кунда коронавирус пандемияси шарoитида ҳам корхона фаолияти бир зум бўлса ҳам тўхтагани йўқ. Барча ишчи-ходимлар қарантин қоидаларига риоя этган ҳолда ўз фаолиятини давом эттирмоқда.

Таъкидлаш жоизки, айни кунда 6 та цех ва участкага қарашли кўмир шахталарида 576 нафар ишчи-ходим меҳнат қилапти. — Оптика кўмири қони участкаларининг 4 таси "Шарғункўмир" акциядорлик жамиятига, қолгани "Миробод қўйитан" ва "Бойсунқўмир" масъулияти чекланган жамиятларига қарашли бўлиб, уларда ҳам йирик лойиҳалар амалга оширилляпти. — дейди бош технолог Баҳодир Хурсанов. — Хусусан, "Миробод қўйитан" МЧЖ участкасида геология қидирув ишлари олиб борилиб, у ердан экспорт қилишга мўлжалланган кокс кўмири ишлаб чиқарилиши йўлга қўйилди. У қокри иссиқлик қувватига эга бўлиб, темир ва мис маҳсулотларини эритиш имконини беради.

Халқаро стандартлар

ДУНЁ ЭНЕРГЕТИКАСИНИНГ ЭНГ МАҚБУЛ МЕЗОНИ

"Ўзбекгидроэнерго" акциядорлик жамияти таркибидagi корхоналар мамлакатимизда биринчи бўлиб ISO 50001 энергетика менежмент тизимлари халқаро стандартини жорий этишга муваффақ бўлди

Абдурауф НУРУЛЛАЕВ

Иқтисодиёт тармоқлари ва ижтимоий соҳанинг энергия самарадорлигини ошириш, тежамкор технологиялар ва қайта тикланувчи энергия манбаларини кенг жорий этиш давлат сиёсатининг хозирги босқичдаги долзарб йўналишларидан бирига айланган. Бу борада ISO 50001 энергетика менежмент тизимлари халқаро стандартини татбиқ этишга қаратилган тадбирларга алоҳида утғиб берилляпти.

Чунки бу менежмент бизнес юртишда фойдали бўлиши билан бирга самарали фаолият кўрсатишининг мажбурий талаби ҳам айлиб борапти. Мутахассислар фикрича, бу мақсадга эришининг энг яқин йўли ISO 50001 талабларининг оғишмай бажарилишидир. Зеро, мазкур халқаро тизим энергия самарадорлиги ва тежамкорлигини таъминлашга қаратилган дунёдаги энг мақбул услубни ўзида мужассам этган. Ушбу талаб 60 дан ортқ мамлакатнинг энергетика менежменти экспертлари томонидан ишлаб чиқилган ва бу билимларнинг қундалик фаолиятга татбиқ этилиши энергия самарадорлиги ва экологик тамойиллар мувофиқлигини таъминлаган ҳолда харажатларни қисқартиради.

Президентнинг 2019 йил 22 августдаги "Иқтисодиёт тармоқлари ва ижтимоий соҳанинг энергия самарадорлигини ошириш, энергия тежамкор технологияларни жорий этиш ва қайта тикланувчи энергия манбаларини ривожлантиришнинг тезкор чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарорига мувофиқ, "Ўзбекгидроэнерго" акция-

Жорий йилда бу ишлар самарали йўлга қўйилиши эвазига 500 тонна кокс кўмирини экспорт қилиш бўйича шартномалар ҳам имзоланди. Шунингдек, "Бойсунқўмир" масъулияти чекланган жамиятининг йилига 50 минг тоннагача тошқўмир қазиб чиқариш лойиҳаси 2020 йил якунига қадар фойдаланишга топширилади.

"Бойсунқўмир" да хорижий инвестицияларни жалб қилиш ҳисобига йилига 450 минг тоннагача тошқўмир қазиб чиқариш имконини яратадиган яна бир йирик лойиҳани амалга ошириш ҳам кўзда тутилган.

Айни пайтда кўмир қазиб олиш ишларида DOOSAN 300, 400 ва 420 русумли экскаваторлар, LIPHER 752, TY-160, XCMG-160 ва 320 русумли бульдозерлар ҳамда SHACMAN каби замонавий техникалар жалб этилиб, улардан унумли фойдаланилмоқда. Ушбу техника ва технологияларнинг ишлаш тизими хитойлик мутахассислар томонидан ёш мутахассисларга ўргатилмоқда.

Корхонада оҳақ, гипс, гарбит цехлари билан бирга пишиқ гишт ва совуна ишлаб чиқариш заводлари қайтадан модернизация қилинди. Шахта бошлиғи Тошўлтай Қодировнинг инновацион гоғаси асосида гипс ишлаб чиқарувчи ускуна ишга туширилиб, маҳаллилаштириш дастурига мувофиқ, гипс қартон тайёрлаш ҳам бошлаб юборилди. Гишт заводида эса участкалардаги шахталардан қазиб олинаётган ту-проклардан унумли фойдаланилиб, сифатли маҳсулот тайёрланяпти.

Шарғун кўмири қонида 19 километрга янги темир йўли ётқизилди, корхона ҳудудининг ўзини ичимлик сув қазиб чиқаришди.

Корхона фаолияти билан яқиндан танишар эканмииз, янгидан барпо этилган бир-бирдан кўркам бинолар диққатимизни тортиди. Уларда ошондан тортиб ювиниш хоналиригача бор. Катта стадион эса ишчи-ходимларнинг буш вақтларида спорт билан шугулланишлари учун хизмат қилади.

дорлик жамияти таркибидagi унитар корхоналарда ҳам ISO 50001 энергетика менежмент тизимлари халқаро стандартини жорий этиш бўйича изчил ишлар амалга оширилди.

Жамият мутасаддиларининг маълумотига қараганда, бунинг учун тизимда пухта тайёрлик кўрилиб, саккиз босқичли чора-тадбирлар амалга оширилди. Бу ишлар сертификатлаштириш бўйича маъсул ҳисобланган "Management Certification" халқаро таъминоти ҳамда "Устандарт" агентлиги мутахассислари билан ҳамкорликда олиб борилгани ўз самарасини берди.

Энг аввало, жамият идораларида ISO 50001 халқаро стандартини жорий қилишнинг дастлабки босқичида зарур бўлган энергетика менежменти соҳасидаги сиёсат ва бошқарув, процессуал ҳужжатлар, ишчи йўриқномалар ишлаб чиқилди. Мазкур энергетик ҳужжатлар экспертзадан сўнг тасдиқланиб, жорий этишга киритилди. Бундан ташқари, 2020 йил март-апрель ойлари мобайнида 13 та электр ишлаб чиқариш корхонасида аудит ўтказилиб, аниқланган камчиликлар мазкур жараён якунига қадар бартараф қилинди, зарурий тузатишлар киритилди. Пировардида Тошкент, Самарқанд, Шахрихон, Уртачирқок, Қуйи Бўзсув, Чирчиқ ГЭСлари каскади унитар корхоналари ва бир қатор ГЭСлари G zDSt ISO 50001:2019 "Энергетика менежменти тизими" қўллаш бўйича талаб ва йўриқномалар" миллий мувофиқлик стандартлари ҳамда шу борадаги халқаро сертификатлар тақдим этилди. Бу, ўз навбатида, энергия истеъмоли самарадорлигини баҳолашнинг шаффофлиги ва ҳолислиги, бошқариш самарадорлигига эришиш, корхоналарнинг энергия сарфи ҳажминини пайсайтириш ва рақобатбардошлигини ошириш имконини беради. Айни кезде ҳар қандай инвесторнинг ҳар қандай вақтда гидроэлектр станцияларга инвестиция киритишлари учун халқаро ишонч ёрлиғи ва шундай мақомдаги сифат кафолати вазифасини ўтайди.

Таҳлил

МУАММОЛАР ҲАҚИДА БОНГ УРИШ ЭМАС, УЛАРНИ БИРГАЛИКДА БАРТАРАФ ЭТИШ ЛОЗИМ

Кўнжиртоб ШАРИПОВ, Тошкент давлат иқтисодий университети ректори

Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотларида мамлакатимизда январь-июнь ойларида ишсизлик даражаси 13,2 фоиз, 16-30 ёшдагилар ўртасида эса 20,1 фоизга етгани қайд этилди. Иш билан таъминланган муҳтожлар сонининг 1,94 миллион кишига ортгани муаммонинг қанчалик таъминлангани эканини кўрсатиб турибди. Бу рақамлар катта ҳаётга кириб келаётган ёшларнинг келгуси тақдирини ҳақида бугундан қайғуришимиз, уларга янада сифатли таълим беришни йўлга қўйишимиз лозимлигини яна бир қарра ёдимизга солиб, бизни сергак торттиратгани ҳам ҳақиқат.

Шундай шароитда олий таълим тизимида ўз ечимини қутаётган долзарб масалалар борки, кишини мулоҳаза қилишга ундайди. Айниқса, пандемия шароитида ўтган вақт давомида ортирилган таълим асосида масофавий ўқитиш тизимини такомиллаштириш, мазкур жараёнга таълим сифатини таъминлашга қўйилган малакали педагогларнинг жалб қилиниши, уларнинг меҳнатини муносиб рағбатлантириш, масофавий ўқитиш учун зарур бўлган техник воситалар билан таъминлаш ва инфраструктурани муносиб рағбатлантириш янада долзарблик касб этипти.

Айни вақтда Ўзбекистондаги олий таълим муассасалари ўзлари учун ўқитишнинг ноанъанавий шакли бўлган масофавий турига тайёрланиб, ОТМ бюджетини ташкил этишнинг асосий ресурслар қандай шакллантирилиши, талабаларни ижтимоий қўллаб-қувватлашни қандай шакллари мавжуд, деган саволларни кўпчиликни бирдек ўйлантирапти.

Авалло, пандемия даврида ўқув жараёнини юқори савияда ташкил этиш ҳамда сифатли таълимни таъминлаш борасидаги илк қадамлар нисбатан қисқа фурсатда қанчалик муваффақиятли амалга оширилган бўлмасин, камчиликлардан ҳам холи бўлмади. Бунинг сабабларидан бири аксарият олий таълим муассасалари ўшбу тизимни жорий этиш бўйича етарли таълим ва салоҳиятга эга бўлмагани, интернет тармоғи етиб бормаган ва етарлича интернет тезлиги мавжуд бўлмаган ҳудудларда ўқитиш сифатини таъминлашнинг имконияти чеклангани билан боғлиқдир. Шунингдек, айрим талабалар қарантин чекловлари ўрнатилган вақтни таътил сифатида қабул қилиб, мустакил таълим олиш бўйича яратилган имкониятдан самарали фойдалана олмагани ҳам ҳеч қимга сир эмас.

Аммо масаланинг яна бир томони борки, юқоридаги камчиликлардан тегишли хулосалар чиқарилиб, таълим тизимига замонавий ёндашувларни олиб кириш фаоллашди. Айни кезде Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги томонидан 2020-2021 ўқув йилидан 33 та олий таълим муассасасида ўқув жараёнини таълимнинг замонавий шакли бўлган кредит-модуль тизими асосида ташкил этиш бўйича ишлар олиб борилаётган.

Кредит-модуль тизимининг жорий этилиши ўқитувчи ва талабанинг ҳамкорликда ишлашида муҳим омил ҳисобланади. Модулли таълимда педагог тингловчининг ўзлаштириш жараёнини ташкил этиш, бошқариш, маслаҳат беради, текширади. Талаба эса йўналтирилган объект томон мустакил ҳаракат қилади. Энг катта уруғ ҳам талабанинг мустакил таълим олишига қаратилган. Энди талаба билимининг фақат аудиторияда ўтириб эмас, аудиториядан ташқа-

Юртимизда нафақат COVID-19 балосини бартараф этиш ва одамлар ҳаётини сақлаб қолиш, балки аҳолининг кам таъминланган қатламни ижтимоий ҳимоялаш, иқтисодий катта талафотлар кўришининг олдини олиш, ёш авлоднинг баркамол бўлиб вояга етишини таъминлаш, уларга билим ва илм бериш бўйича муҳим, шу билан бирга, кечиктириб бўлмайдиган комплекс қарорлар қабул қилиниб, ижроси амалга оширилиб келинмоқда.

рида ҳам ўрганишига устуворлик берилади. Айниқса, бугунги пандемия шароитида ўшбу тизим билим бериш ва таълим олиш жараёнида вақтни самарали ташкил этиб, замонавий технологиялардан кенгроқ фойдаланиш имконини беради.

ТАЛАБАЛАР УЧУН ҚАНДАЙ ИЖТИМОЙ ЁРДАМ ПАКЕТЛАРИ ВА ҚЎШИМЧА ҚўЛАЙЛИКЛАР МАВЖУД?

Бугун кўпчиликини ўйлантираётган муҳим масалалардан бири талабаларнинг контракт тўловини амалга ошириши билан боғлиқ. Бугунги пандемия шароитида айрим оилаларнинг даромад манбаини йўқотгани фарзандларининг контракт пуллари билан бўлиб қолган қўшимча қўллаб-қувватлаш имконияти бўлиб қолган. Аммо, бошқа томондан, масофавий таълим олиш хисобига талабалар учун ҳар кунлик ўқишга келиб-кейтиш, тушлик қилиш, ётоқхона ёки вақтинчалик турар жой ва бошқа кўнгличар тадбирлар учун сарфланган харажатларнинг ҳам тежаляётганини қайд этиш ўринлидир.

Шундай бўлса-да, юртимизда ёшларни қўллаб-қувватлаш мақсадида уларга турли йўналишларда қатор ёрдам ва имтиёзлар бериб келинмоқда. Таълим соҳасида ҳам бундай имкониятлар йўқ эмас. Амалдаги қонунчилик ва норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга асосан, олий таълим муассасалари бюджетидан талабаларни моддий қўллаб-қувватлаш фонди учун янги 2020-2021 ўқув йилидаги жами тушумга нисбатан 2,0 фоиз маблағлар ажратилади. Бу қўрсаткич биргина Тошкент давлат иқтисодий университетида янги 2020-2021 ўқув йили учун 1,424 миллиард сўмини ташкил этади.

Президентимизнинг 2019 йил 17 июндаги "2019-2020 ўқув йилида Ўзбекистон Республикасининг олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилишнинг давлат бюржумаси параметрлари тўғрисида"ги қарори ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 31 январдаги "Олий таълим муассасалари талабаларига тўланадиган стипендиялар миқдорларини белгилаш ҳамда стипендиялар тайинлаш ва тўлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида"ги қарорида ҳам талабаларни ижтимоий қўллаб-қувватлашга қаратилган алоҳида вазибалар белгилаб берилган. Унда олий таълим муассасаларида ҳар бир фанни аъло баҳоларга ўзлаштирувчи, иқтидорли, жамоат ишларида фаол бўлган ва ижтимоий ҳимояга муҳтож талабаларни моддий қўллаб-қувватлаш тартиби жорий этилган.

Бундан ташқари, олий таълим муассасалари томонидан ўтказиладиган турли ижодий танловлар, иш бериувчиларнинг ҳомилийк ва грант маблағлари, маҳаллий ва хорижий лойиҳалар, фан олимпиадаларидаги муваффақиятлар учун ҳам алоҳида моддий рағбатлантириш чора-тадбирлари амалга оширилмоқда. Бунга Тошкент давлат иқтисодий университетида Ёшлар тадбиркорлигини қўллаб-қувватлаш илмий кўмак маркази фаолияти йўлга қўйилганини

Талабаларни моддий қўллаб-қувватлаш фонди учун 1,424 млрд. сўм (жами харажатга нисбатан 2,0 фоиз), хизмат сафарлари, коммунал хизматлар, товар ва хизматлар (+аутсорсинг), мебель, офис ва компьютер жиҳозлари ҳамда бошқа харажатлар учун сарфланган маблағлар ҳам контракт тўловлари хисобига қопланади.

мисол тариқасида келтиришимиз мумкин.

Ушбу марказ фаолиятини йўлга қўйиш орқали университетда илмий асосланган ва амалиётга реал таътиқ этиш мумкин бўлган гоғлар асосида бизнес режалар тузилиб, ёшларнинг бизнес ташаббуслари, стартап, гоғ ва лойиҳаларини амалга ошириш

учун майдон яратилди. Мазкур лойиҳага инвестициялар ва молиявий ресурслар жалб қилиш мақсадида ҳамкор ташкилотлар билан фаол иш олиб борилаётган. Жумладан, Ученпа тумани ҳокимлиги билан ёшлар орасида бизнес стартап лойиҳаларини амалиётга таътиқ этишга кўмаклашишга қаратилган умумий қиймати 10 миллиард сўмини ташкил этадиган келишувга эришилди. Тадбиркорлик ва ўзини ўзи банд қилишга қаратилган лойиҳалар бўйича "Туронбанк" АТБ билан қиймати 2,5 миллиард сўм миқдоридagi молиявий ресурслар билан қўшимча имтиёз мумкин. Шунингдек, "Агробанк" АТБ билан эришилган келишувга кўра, лойиҳаларга 350 миллион сўм маблағ йўналтирилади.

Ижтимоий аҳоли оғир, чин етим, ногиронлик тоифасидаги талабалар ҳам бугунги кунда муайян қийинчиликларни бошидан кечираётгани табиий. Шу боис, Тошкент давлат иқтисодий университетида тахсил олаётган 22 нафар чин етим, ногиронлиги бўлган 31 нафар, ижтимоий ёрдам сўраб мурожаат қилган 41 нафар талабага университетнинг бюджетдан ташқари маблағлари хисобидан моддий кўмак ажратилди. Давлат ва нодавлат идора, ташкилот, корхона ва муассасалар билан ҳамкорлик қилиниб, химояга муҳтожларнинг контракт тўловини тўлаш, уларнинг иқтидорларини муносиб баҳолаш мақсадида моддий қўллаб-қувватлаш тизими яратилди. Биргина Ўзбекистон ёшлар иттифоқи томонидан университетнинг аъло баҳоларга ўқиган, ижтимоий фаол 23 нафар талабасига контракт суммасининг 35 фоизи тўлаб берилди.

Пандемия даврида талаба-ёшлар ўртасида турли ижодий кўрик-танловлар ўтказилиб, уларнинг гоғиларини бўлган 60 нафардан ортқ талабага 300 миң сўмдан 2 миллион сўмгача бўлган миқдорда моддий рағбатлантирилди. Амалга оширилган бу каби чора-тадбирлар талабаларни ўқишга, илм олишга ундаш билан бир қаторда қўшимча моддий даромадга эга бўлишларини ҳам таъминламоқда.

Талабаларни ижтимоий қўллаб-қувватлаш ишларини давом эттирган ҳолда 2020-2021 ўқув йилидан "Ўзингни ўзинг молиялаштир" лойиҳасини ишга тушириш режалаштирилган. Бунда ҳар бир талабанинг билим ва иқтидори турли тадбир ва танловлар орқали моддий рағбатлантириб борилиши кўзда тутилган. Натижада талаба ўз келажаги учун янги инвестиция манбаларига эга бўлади.

ТўЛОВ-КОНТРАКТ ПУЛЛАРИ НИМАЛАРГА САРФЛАНМОҚДА?

Бугун "масофавий таълим ўқиш харажатларини қисқартириш, шу боис, контракт тўловларини ҳам қамайтириш керак", деган фикрлар тез-тез кўлгоғимизга чалинади. Айрим талабалар кўрсатилаётган таълим хизмати контракт тўловларига мунаносиб эмас, деб ҳисобламоқда. Контракт суммаларининг нималарга сарфланаётганига қизиқиш билдирмоқда.

Олий таълим муассасалари-

нинг бюджети, асосан, контракт тўловлари хисобидан шаклланади. Ўзини ўзи молиялаштириш тизимига ўтган Тошкент давлат иқтисодий университетида янги 2020-2021 ўқув йилида жами 1 982 нафар талаба қабул қилиниши режалаштирилган бўлиб, шундан 108

нафари бюджет ва 1 874 нафари тўлов-контракт асосида ўқийди. Умумий ҳисобда 2020 йил 1 сентябрь ҳолатига университет бўйича жами 7 839 нафар талаба, хусусан, 470 нафари бюджет ва 7 369 нафари тўлов-контракт асосида тахсил олади. Бундан университет бюджетига 71,239 миллиард сўм келиб тушади.

Белгиланган нормативларга мувофиқ, тўлов-контракт асосида тахсил оладиган 7 369 нафар талабага 360 штат бирлигида ҳодим ва 423 штат бирлигида профессор-ўқитувчи тўғри келади. Мазкур ҳодим ва профессор-ўқитувчилар учун бир ўқув йили давомида жами 47,325 миллиард сўм (жами харажатга нисбатан 66,4 фоиз) ойлик иш ҳақи ва 12 фоиз бўлган ягона ижтимоий тўлов учун 5,679 миллиард сўм (жами харажатга нисбатан 8,0 фоиз) тўлов амалга оширилади.

Талабаларни моддий қўллаб-қувватлаш фонди учун 1,424 миллиард сўм (жами харажатга нисбатан 2,0 фоиз), хизмат сафарлари, коммунал хизматлар, товар ва хизматлар (+аутсорсинг), мебель, офис ва компьютер жиҳозлари ҳамда бошқа харажатлар учун сарфланган маблағлар ҳам контракт тўловлари хисобига қопланади.

Бугун қисқа даврда қўлга киритилган ютуқларни оммалаштириш, илғор маҳаллий ва хорижий тажрибани ўзлаштириш, йўл қўйилган камчиликларни тахсил қилиш орқали уларни бартараф этиш бўйича ҳар бир ОТМда аниқ стратегик мақсадлар ишлаб чиқилмоқда. Шу ўринда контракт суммалари масаласида талабаларни ўзини ўзи банд қилиш орқали молиявий қўллаб-қувватлаш бўйича лойиҳаларга жалб этиш, ижтимоий аҳоли оғир, чин етим, ногиронлик тоифасидаги талабалар учун ҳомилийк маблағларини йўналтириш, амалдаги қонунчиликка мувофиқ талабаларнинг контракт суммаларини тўлашда тижорат банклари томонидан имтиёзли даврларни ўз ичига олган қўшимча ресурсларни жалб этиш, хайрия акцияларини ташкил этиш ҳолда ижтимоий аҳоли ночор бўлган талабаларга ёрдам қўлини узатиш каби тақлифларни кўриб чиқишни тавсия этган бўлардим. Бу борада ёшларнинг масофадан туриб ўқиши учун ахборот технологияларидан фойдаланиш имкониятини ошириш, даромад турлича оилалардан бўлган талабалар ўртасида таълим олишда тафовут бўлмағлиги учун ижтимоий интернет пакетларини жорий этишга ҳам алоҳида эътибор қаратиш мақсада мувофиқ, деб ҳисоблайман.

Ҳозирги пандемия шароитида асосий фикр ва ҳаракатлар эмас, балки амалий ишлар кўпроқ наф келтиришини ағлаб етишимиз лозим. Ўтказилаётган ислохотлар натижасида қаддини тиклаб бораётган олий таълим тизими ўз олдига қўйган аниқ мақсадларни рўёбга чиқаришда дадил олмаётганини барчамиз яхши ҳис қилишимиз керак. Таъкидлаш жоизки, таълимнинг инкрузи нафақат ёшлар, балки мамлакатларнинг ривожланиш истиқболларига ҳам жиддий таъсир қўрсатади. Шу боис, бугун таълимга инвестиция қиритишни кўпайтириш имкониятлари ҳақида қайғуриш ва унинг ҳимоялашиш, мақсади ишлатилишига эришиш нафақат биз, балки бутун инсоният учун муҳим аҳамиятга эга. Зеро, бу келгуси 10 йилликлардаги тараққийтимизни белгилаб берувчи асосий оимлардан биридир.

Акс-садо

ТАМАДДУННИНГ ПЕШҚАДАМ ДАРГОҲЛАРИ

Турк-исломий цивилизация ва ўзбек халқи тарихида улкан ўрин тутган

Тимур КОЖАЎҒЛУ, Мичиган давлат университети (АҚШ) профессори, Европа, Россия ва Евроосиё тадқиқотлари маркази директори ўринбосари

Шарқдаги жамиятлар орасида эътиқод, яшаш тарзи ва қадриятлари нуқтаи назаридан жуда фарқли бир ўринга эга туркийлар ўрта асрларда ҳаётнинг барча соҳаларида инқилобий ўзгаришларга тамал тошини қўйган халқлардир.

Испом дини дунёвий билимларни ўрганиши буюрган. Шу сабабли испомни қабул қилган жамиятлар аввалбошдан ўқиш-ўрганиш ва таълимга катта аҳамият берганлар ва таълим-тарбия тузилмаларини шакллантиришга киришганлар. Ҳар қандай жамият каби туркийларнинг ҳам илгиридан билим олиш ва ўргатиш усули ва йўл-йўриқлари бор эди. Аммо испомиятни қабул қилган бошқа миллатлардан фарқли ўлароқ, ўзларига хос билим олиш, ўрганиш ва билимини бошқаларга ўргатиш йўл-йўриқларига эга бўлган туркийлар ўша даврнинг барча илм-фан соҳаларида янги билимларни ёйиб, асарлар ёзган. Диний билимлардан ҳуқуқшуносликка, каломдан фалсафага, адабиётдан психологияга, математикадан астрономиягача бўлган соҳаларда буюк асарлар битган. Бу билимларнинг вужудга келишига кўмаклашган ташкилий тузилмалар шакллантирилиши, айниқса, муҳимдир. Бу муассаса эса, шубҳасиз, мадрасалардир ва улар ўрта асрдаги испомий маданият ва илм-фаннинг ҳақиқий ўрқларидир.

Самарқанд давлат университети ректори профессор Рустам Холмуродов-

Мустакил Ўзбекистоннинг энг катта ва шонли илмий анъаналарга эга университетларидан бири бўлган Самарқанд давлат университетини Улуғбек мадрасасининг бевосита давоми деб ҳисоблаш, унинг тарихини мадрасанинг таъсис йили – 1420 йилдан бошлаш ҳамда 2020 йилда СамДУ ташкил топганининг 600 йиллигини нишонлаш аини муддаодир.

нишни истаган кишилар таъсирида диний ҳукмларни хато тушуниш ва тушунтирувчи, билим ва санъатга эътибор бермайди олиясининг вориси" сарлаҳали мақолада Туркистон географиясидаги мадрасаларнинг испом олами ва дунё тамаддуни тараққийига қўшган хиссаси ҳақида сўз юритилади ҳамда СамДУ Улуғбек мадрасасининг бевосита давоми экиниги аниқ оид ҳаққоний фикрлар баён қилинади. Шубҳасиз, испомий тамаддунининг энг муҳим ижтимоий-таълимий институтирдан бири мадрасалар эди ва Ўзбекистоннинг Самарқанд, Бухоро, Хива, Тошкент, Қўқон каби шаҳарларидаги мадрасалар дунёвий ва диний билимлар, табибёт, астрономия, аниқ фанлар ҳамда ҳуқуқ-фалсафа йўналишларидаги таълимда тенги йўқ бўлган. Ҳақиқатан ҳам, бугунги ўзбек университетлари ана шу мухташам таълим даргоҳларининг бевосита давомиларидир.

Туркистон — инсоният тамаддунининг бой тарих ҳамда мислсиз маданий меросга эга энг эски бешикларидан бири. Шарқ ва Ғарб чорраҳасида жойлашган бу минтақа кўп асрлар давомида маданиятлар, илмий гоғлар, тиллар ҳамда динларнинг ўзаро мулоқоти ва таъсирида туртки берди. Мовароуннаҳр минтақасида 9-12-асрларда илм-фан, маданият, санъат соҳаларидаги юксалишлар 13-аср бошидаги мўғул истилоси тўғрисида тўхтаб қолди. Аммо бу нохуш ҳолат узок чўзилмади. 14-асрнинг иккинчи ярмидан эътиборан

нишни истаган кишилар таъсирида диний ҳукмларни хато тушуниш ва тушунтирувчи, билим ва санъатга эътибор бермайди олиясининг вориси" сарлаҳали мақолада Туркистон географиясидаги мадрасаларнинг испом олами ва дунё тамаддуни тараққийига қўшган хиссаси ҳақида сўз юритилади ҳамда СамДУ Улуғбек мадрасасининг бевосита давоми экиниги аниқ оид ҳаққоний фикрлар баён қилинади. Шубҳасиз, испомий тамаддунининг энг муҳим ижтимоий-таълимий институтирдан бири мадрасалар эди ва Ўзбекистоннинг Самарқанд, Бухоро, Хива, Тошкент, Қўқон каби шаҳарларидаги мадрасалар дунёвий ва диний билимлар, табибёт, астрономия, аниқ фанлар ҳамда ҳуқуқ-фалсафа йўналишларидаги таълимда тенги йўқ бўлган. Ҳақиқатан ҳам, бугунги ўзбек университетлари ана шу мухташам таълим даргоҳларининг бевосита давомиларидир.

Мозий — ҳақиқат тарозиси

ЮЛДУЗЛАР САМОДАН ҚУВЛАЙДИ ТУННИ

Ҳақими йўлдошев оғлан суратлар.

XX аср бошларида жадид адабиёти сифатида дунёга келган янги ўзбек адабиёти юз йилдан зиёдроқ тарихи мобайнида жуда кўплаб улғу шоир ва ёзувчиларни етиштириб бердики, уларнинг асарлари ва эришган ижодий ютуқлари нафақат ўзбек адабиёти, балки жаҳон адабиёти тарихига ҳам улкан ҳисса бўлиб қўшилди.

Ўзбекистон Республикаси фан арбоби, Беруний номидаги Давлат муқофоти ва “Эл-юрт хурмати” ордени соҳиби, филология фанлари доктори, профессор Наим КАРИМОВ ўша даврдаги ўзбек адабиёти ва унинг йирик вакиллари ижодини миллий ғоя мезонлари асосида ўрганиш ишини биринчилардан бўлиб бошлаб берган адабиётшунос олим. “Чўлпон”, “Ойбек”, “Ҳамид Олимжон”, “Шайхзода”, “Миртемир”, “Усмон Носир”, “Зулфия” сингари маърифий-биографик романлар муаллифи. Унинг илмий раҳбарлиги ва иштирокида Ҳамза, Чўлпон, Ойбек, Гафур Ғулом, Ҳамид Олимжоннинг алоҳида-алоҳида кўпжилдлик “Мукамал асарлар тўплами” нашр этилган.

Олим билан суҳбатимиз дунё тамаддуни ривожига улкан ҳисса қўшган жадидчиларнинг илмий мероси, ҳаёти ва ёш авлод тарбиясидаги ўрни ҳусусида кечди.

— Давлатимиз раҳбари Олий Мажлисга Мурожаатномасида: “Биз жадидчилик ҳаракати, маърифатпарвар болаларимиз меросини чуқур ўрганишимиз керак. Бу маънавий хазинани қанча кўп ўргансак, бугунги кунда ҳам бизни ташвишга солаётган жуда кўп саволларга тўғри жавоб топамиз. Бу бебаҳо бойликни қанча фаол тарғиб этсак, халқимиз, айниқса, ёшларимиз бугунги тинч ва эркин ҳаётнинг қадрини англаб етати”, деб таъкидлаганди. Жадидчилик соҳасини чуқур ўрганган олим сифатида бу борадаги фикрларингиз билан ўртоқлашсангиз.

— XIX аср охири — XX аср бошларида майдонга келган жадидчилик ҳаракати ва адабиёти намояндлари, Президентимиз айтганидек, бизнинг маърифатпарвар болаларимиздир. Афсуски, уларнинг миллий уйғониш ғоялари билан йўрилган ҳаёти ва фаолияти, бир томондан, Чор Россияси, иккинчи томондан, совет давлатининг қаттиқ таъқиқ остида кечди ва улар ҳаёти фожеа билан тугади. “Халқ душмани” сифатида отиб ташланган бу улғу зотларнинг адабий-педагогик мероси бизгача тўла етиб келмади.

Бу меросни ташкил этган асарлар куйдириб ташланди. Шунга қарамай, масалан, Махмудхўжа Бехбудийнинг ўнлаб мақолалари “Самарқанд” газетаси ва “Ойна” журнали саҳифаларидагина эмас, балки Туркистондан ташқари Афғонистон, Россия ва Кавказда нашр этилган 10 дан зиёд газета ва журналда ҳам чоп этилганки, уларни тўплаб, нашр этиш ишлари эндигина бошланди. Ҳатто Фитрат ва Чўлпон сингари буюк ёзувчиларнинг адабий мероси ҳам ҳалигача халққа тўла етиб келмаган. Аммо

Буюк Аждодларимизнинг муқаддас хотираси ва жасорати олдида бош эгамиз.

Наим Каримов

балки халқнинг ҳам аҳволи оғир бўлган. Шу даврда Туркистон халқининг қандай аянчли аҳволга тушгани жадид шоирларининг ижодида яққол акс этган.

Чўлпон “Туркистонли қардошларимизга” (1914) шеърда бундай ёзган:

*Илму маориф ҳам хунардан қолди маҳрум бизни халқ,
Маърифатсизлик балосига йўлиққан бизни халқ.*

*Бир киши миллатпараст ўлса, деярлар “дахрий” деб,
Бир киши миллатни сукса,
иззат айлар бизни халқ.*

*Мактаб ўрнига очилди ҳар маҳалда майхона,
Нафрат этмак нари турсин,
шоду хандон бизни халқ.*

*Мактабга йўқ бир тийини,
тўйга минг сўмлаб берур,
Чорасиз мушкул касалга мубталокур бизни халқ...*

Ўзбек халқининг ўша йиллардаги аянчли ҳолати Тавалло ва бошқа шоирларнинг шеърларида ҳам ҳаққоний тасвирланган.

— Жадидчилик ҳаракати ва адабиёти одамларнинг оғир ҳаётга чек қўйиш, уларни ёруғ ва фаровон кунларга олиб чиқиш, ўзбек халқининг иқтисодий, ижтимоий ва маданий аҳволини тубдан яхшилаш мақсадида бошланган...

— Албатта, жадидлар назаринда, бундай эзгу мақсадга эришиш учун халқнинг ижтимоий ва ҳуқуқий онгини ўстириш, бошқа илгор халқлар сингари эмин-эркин яшаш учун, аввало, уни маърифатлаштириш, эскирган таълим усулини янгилаш, Европа типидagi мактабларни очиб лозим эди. Ўзбек халқи бахтига, шундай мактаблар очила бошлади. Тошкентда биринчи бўлиб “янги усул” мактабини очган ва қувончли натижаларга эришган муаллим Мунавварқори эди. У ўз таърибасининг ёйилиши ва ота-оналарда жадид мактабининг афзаллигига ишонч уйғотиш мақсадида 1907 йил 15 мартда мактабининг битирув имтиҳонларига нафақат Тошкент, балки Наманган, Қўқон сингари шаҳарлардаги таниқли муаллимларни ҳам тақлиф этади. Мунавварқори педагогик таърибасининг илк самараларини кўрган Исҳоқхон Ибрат сингари муаллимлар хайратга тушади. Аммо ўзбек болаларининг ўрис болаларидек парталарда ўтирганини кўрган,

муаллимларнинг деворга харита олиб, ер юзининг думалоқ шаклда бўлгани ҳақидаги сўзларини эшитган мутаассиб кишилар жадид мактабларига қарши кураш бошлайдилар. Ўқувчиларнинг Туркистон генерал-губернаторлиги томонидан очилган рус-тузем мактабларига эмас, балки жадид мактабларида таълим ола бошлаганини кўрган генерал-губернаторлик ҳам ташвишга тушади ва маъруз мактабларнинг ҳуқуқат руҳсатисиз очилганини пеш қилиб, ёпишга уринади.

— Ўша йилларда жадид мактабларидан ташқари, жадид газеталари ҳам чиқа бошлаган, дин арбобларининг қаршиликка қарамай, фотография билан ҳам шуғулланиш бошланган экан, шундайми?

— Ҳа, мактаблардан ташқари, газеталар чоп этилиб, Тошкент, Хива ва Қўқон шаҳарларида суратхоналар ҳам очилган. Тошкентда Илҳом самоварчи томонидан очилган суратхона ҳақида Мўминжон Муҳаммаджонов бундай жабувор сўзларни ёзган: “Илҳом самоварчи катта озанда ва ашулчилардан бўлиб, акалари билан бирга созларини чалиб, ашула айтар эди. Илҳом самоварчининг чойхонаси бозорнинг ўрта бир ерида (эски Бўйра бозорининг тўғрисида) эди. Бу Илҳом самоварчи 1905 йиллардан кейин газеталар ўқий бошлаб, фикри очилди, сурат олишни ўрганиб, ўзи ўрганибана қолмай, укаларига ҳам ўргатди. Бир томонга устол-устуллар қўйиб, ёруполиқлар келса, шунда ўтқузуб, истаконда қандлик

остида бир йил ҳам давом этолмасдан, кетма-кет ёпилдилар. Булар ўша вақтнинг зиёлилари ва тараққийпарварлари томонидан чиқарилар эди. Ўша вақт диндор мутаассиб муллолари ва уларга эргашувчи фанатиклар: “Газета ва журнал ўқувчилар, ўрусча ўқувчилар ҳам устулда ўтируб оқат езувчилар кофир ва хотунлари талоқ”, деб фатво берар эдилар”.

Мўминжон Муҳаммаджонов давом этиб, бундай “қувончбахш” маълумотни беради: “Шундай бўлса-да, газета ўқувчилари кўпая бошлади. 1. Бешоғоч даҳа “Ўзбек” маҳаллалик Шохидиёт бойнинг ўғли Шоиқматулло. 2. Раис кўчалик Тангриқул хожи. 3. Илҳом самоварчи. 4. “Тўқли жаллоб” маҳаллалик Убайдуллоҳ соатсоз ва Шайхонда тахур даҳада бир қанча одамлар газета олиб ўқуб фикрлари очила бошлади”.

Мўминжон Муҳаммаджонов бу сўнги сўзларини қанчалик гурур билан ёзган бўлса-да, жадид газеталаридан бирига бор-йўғи беш-олти кишининг обуна бўлгани ўзбек халқининг, жумладан, зиёлиларининг маданий савияси қандай бўлгани ҳақида тасаввур беради.

Мен Мўминжон Тошқиннинг бу сўзларини ўқиганимда Бехбудийнинг рус журналисти ва ёзувчиси Гр. Андреевга айтган куйидаги гаплари ёдимга тушади. “Менинг ҳаётимда, — деган эди у, — мусулмонларимизнинг зулматли муҳитига маърифат нуриларини олиб кирди. Мен хон даврининг,

қўллик ва жаҳолат даврининг бир умрга етгани ҳақида ёзди. Энди ҳар бир киши нима билан шуғулланишни хоҳласа, ўша билан шуғулланади. Ҳар бир киши Худого қандай хоҳласа, шундай эркин сиғинади. Мен руслари бизни қисқа муддатга эмас, мангула буйсундирганлари ҳақида ёзди. Шунинг учун ўлкада рус давлати тилини ўрганиш лозим, уни ўрганмай туриб яшаш мумкин эмас. Мен куч кийим-кечақда эмас, балки моҳиятда, дедим. Европоча либос кийиш мумкин, аммо шу билан бирга ҳақиқий мусулмон бўлиб қолиш мумкин, зеро, кийим-кечақ уни кийган кишининг эътиқодини ўзгартириши асло мумкин эмас.

Аммо хон даврининг барча аъёнлари асосида тарбияланган муллолар ва кекса авлод менинг қолайд мусулмон оmmasини уйғотишга қаратилган интилишим учун мени руспарастликда, ота-болаларимиз эъзолаган шарият ва муқаддас ўтмиш асосларини бузишга интилишда мутаассибларга айбладилар. Обуначилар сони оз бўлганлиги сабабли бир йилдан кейин газетани ёпишга мажбур бўлдим”.

Жадидлар ана шундай оғир шароитда ишладилар. Ҳатто газеталар, китоб, дарслик ва ўқув қўлланмаларини ўз ҳисобларидан чоп этиб, иқтисодий жиҳатдан мушкул кунларни бошларидан кечирдилар. Улар халқ ва жамят ҳаётини қирлаб ташлаган зулматни маърифат нури билан қувмоқчи бўлдилар.

— Кўп йиллар давомида мустанлакачилик даври қурбонлари хотирасини абадийлаштириш бўйича ҳам иш олиб боргансиз. “Шаҳидлар хотираси” ёдгорлик мажмуи ва Қатагон қурбонлари хотираси музейи асос солинишига ҳисса қўшгансиз.

— Мен адабиётшуносликдек ҳеч ким миннатдор бўлмайдиган соҳага кириб қолганини омад деб билмаман. Агар елкамга шу соҳанинг омад кўчи қўнмаганида мустанлакачилик даврида қурбон бўлган улғулар тўғрисида китоб ва мақолалар ёзиб, эл назарига тушмаган, бинобарин, мустанлакачилик даври қурбонлари хотирасини абадийлаштириш ишига яқинлаштирилмаган бўлардим.

1999 йилда Ўзбекистоннинг Биринчи Президентининг фармони билан мен дастлаб Мустанлакачилик даври қурбонлари хотирасини абадийлаштириш комиссиясига раис этиб тайинландим. Кўп ўтмай, бу лавозим ёнига “Шаҳидлар хотираси” хайрия фонди раиси, яна бир оздан кейин Қатагон қурбонлари хотираси музейи директори лавозимлари қўшилди. Шу вақтгача “халқ душманлари”нинг фарзандлари ҳисобланиб, арз-додларини ҳеч ким эшитмаган кишилар дастлаб комиссияга, кейин фонд ва музейга келиб, бизга азиз кишиларидан қўтлуғ хотира бўлиб қолган

газета мақоласи ёки юзига “Х” чиқиқлари тортилиб эскирган фотосуратларни олиб кела бошладилар. Биз уларнинг илтимослари билан дастлаб КГБ, кейин МХХ деб аталган идора архиви ходимларига буюртманома бериб, бир қанча жабрдидларнинг фожиали тақдир тўғрисида маълумотномалар бера бошладик. Кейин олган материалларимиз асосида газета ва журнал мақолалари, рисола ва китобларни эълон қила бошладик. Тошкентда, бизнинг комиссияда мендан ташқари Шерали Турдиев, Собир Мирвалиев, Сирожиддин Аҳмедов, Хуршид Дўстмуҳаммад, Холлида Аҳророва, Сотимхон Холбоев сингари фидойи адабиётшунос ва тарихчи олимлар, ёзувчилар бўлишган. Вилоятларда ташкил этилган комиссиялардан фақат бизгина — профессор Рустам Шамсидинов раҳбарлигидаги андижонлик тарихчилар хайри ишга бел боғлаб киришдилар. Биз қариб барча вилоятларда Чўлпон (Андижон), Хусайнхон Ниёзий (Тошкент), Обиджон Маҳмудов (Қўқон), Рафиқ Мўмин (Наманган) каби таниқли шахсларга, шунингдек, “қулоқлаштириш” кампанияси қурбонларига бағишланган 20 дан ортиқ хотира кечасини ўтказдик. Ҳар биримиз улар ва бошқаларга бағишланган ўнлаб мақолалар, рисолалар, китоблар эълон қилдик. Рустам Шамсидинов шоғирлари билан бирга Москва, Боку сингари шаҳарларга экспедиция билан бориб, бир

ўзи 20 га яқин китоб ва рисола яратди. Бу ишларимизнинг натижалари Қатагон қурбонлари хотираси музейининг барпо бўлишида асосий манба бўлиб хизмат қилди. Бундан ташқари, бизнинг ташаббусимиз билан қатагон қурбонлари ҳақида бир неча ҳужжатли ва телевизион фильм майдонга келди.

— Аждодларимиз ўғити ёшларимизнинг қомил инсонлар бўлиб улғайишида йўлчи юлдўз ўлароқ машъала ва маёқ вазифасини ўтайди. Шу ўринда эртамиз эгаларига салкам 90 ёшли нуроний бобо сифатида нима деб насихат қилган бўлардингиз?

— Дарҳақиқат, илм-фан, маданият ривожига, инсоният маънавияти такомлига улкан ҳисса қўшган алломаларнинг бебаҳо меросини ўрганиш, уларнинг ибратли ҳаёти ҳамда беназир кашфиётларининг жаҳоншумул аҳамиятини келажак авлодга етказиш бугунги куннинг долзарб масалаларидандир. Ёшларимиз юрт учун, халқ учун, шу ёруғ кунлар учун курашган, жонидан кечган, ўлимга қурбон бўлиб мардона фидо қилган маърифатпарварларимизнинг беназир ижодини ўқиб, кенг ўрганиб, ўзларининг онг ва тафаккурини янада бойитишлари керак.

Шу ўринда, Президентимиз ташаббуси билан ташкил этилган Адиблар хийбони ёшларимизни эзгуликка етакловчи, яхшиликка ўндовчи, маърифат нурини таратувчи маънавият сарчаси, эзгулик гулдастаси бўлган муқаддас гўша, улғу бир даргоҳга айланди.

Бу хийбон адибларимизнинг бой тарихимизни ўрганишда, маънавий меросимизни асрашда, қадриятларимизни қадрлашда, энг асосийси, ёшларимиз оша Ватанимизга садоқатини инсонлар бўлиб улғайишига ҳам муҳим аҳамият касб этади. Президентимиз Шавкат Мирзиёев: “Янги Ўзбекистонни, албатта, ёшлар билан бирга қурамир. 2020 йил ёшларга оид давлат сийбатида ту бўлиши йили бўлади”, дея таъкидлаган. Бу сўзлар келажак авлодга билдирилган катта ишончдир. Катта орзуси ва мақсади бор, бирок уни амалга оширишда иккинчилик, бир оз қинайиб турган миллионлаб ёшларга эса ўз нияти сари юксалишига қанот бўлди.

Мен шу юртининг иқболи порлоқ, бахтиёр ёшларига қарата: “Ҳар бир куннинг қадрига етинг, айнан шу синовли даврда давлатимиз раҳбарининг юқоридаги пурмаёно сўзларининг мағзини янада тереанроқ аналанг. Сизларга билдирилган чексиз ишонччи оқлашга, бу муқаддас оша заммининг ҳақиқий ва муносиб эгалари, самодати ёруғ юлдузлари, ердгаи яратувчилари бўлишга ҳаракат қилинг”, деган бўлардим.

“Янги Ўзбекистон” муҳбири Гулиҷехра ДУРДИЕВА сўхбатлашди.